

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2026

Εξεταζόμενο μάθημα: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Ημερομηνία: 03 – 06 – 2026
Ώρα ανάρτησης: 12:10

ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ
Φροντιστήριο Μέσης Εκπαίδευσης

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 1.5-8, 1103b2-25

A1.α.

1. Σωστό
2. Λάθος

Μονάδες 4

A1.β.

- I. «έν αὐτοῖς ἀναστρέφεισθαι»:

έν τοῖς συναλλάγμασι
έν τοῖς δεινοῖς
περὶ τὰς ἐπιθυμίας
περὶ τὰς ὀργάς

Μονάδες 4

- II. «κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς»:

ἐνεργείας

Μονάδες 2

B1.

Ο Ἀριστοτέλης στο απόσπασμα από τα «Ἠθικὰ Νικομάχεια» που δίνεται, προσπαθεῖ να αποδείξει ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι ἐμφυτες, ούτε ἐνάντια στη φύση του ἀνθρώπου, ἀλλά είναι ἐπίκτητες. Ὑπάρχει δυνατότητα να ἀποκτηθοῦν και να τελειοποιηθοῦν, πράγμα που συμβαίνει με την ἐπανάληψη ὁμοίων ἐνεργειῶν και τη συνήθεια (ἔθος). Ἐτσι, η ἀρετή (ή η κακία) είναι κάτι που ἀποκτά στη ζωή του ο ἀνθρώπος και ἐκτοτε το ἔχει και τον χαρακτηρίζει (ἔξις).

Για να τεκμηριώσει την παραπάνω ἀποψη ο Ἀριστοτέλης χρησιμοποιεῖ ἕνα ἐπιχείρημα. Συγκεκριμένα, για τους ἴδιους λόγους (ἐκ τῶν αὐτῶν) και με τον ἴδιο τρόπο (διὰ τῶν αὐτῶν) με τον ὁποῖο ἀποκτά κάνεις μία ἀρετή μπορεί να ἀποκτήσει και την ἀντίθετη της (κακία). Ο τρόπος είναι η συνήθεια, ο ἐθισμός που ἀποκτάται με την ἐπαναλαμβανόμενη ἀσκηση.

Ο παράγοντας που έχει ως αποτέλεσμα την απόκτηση της αρετής ή της αντίθετης ιδιότητας, είναι η ποιότητα του εθισμού.

Συγκεκριμένα, οι ηθικές αρετές κατακτώνται με την «καλή άσκηση» δηλαδή με τον εθισμό στα καλά έργα, ενώ οι αντίθετες ιδιότητες αποκτώνται με την «κακή άσκηση» δηλαδή με τον εθισμό σε έργα αντίθετα της αρετής. Στο παραπάνω επιχείρημα κεντρική θέση κατέχουν η έννοια της γένεσης και της φθοράς (*γίνεται – φθείρεται*), ζεύγος το οποίο είναι θεμελιώδες της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Έτσι, οι νομοθέτες προσπαθούν να διαπλάσουν ενάρετους πολίτες με τον εθισμό σε ενάρετες πράξεις που αποβλέπουν στο γενικό καλό, στην ευδαιμονία της πόλης μέσω των νόμων (*οί γάρ νομοθέται τούς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθούς*). (*Ο νόμος αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων ότι δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί δια βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Με τον τρόπο αυτό ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα σε μία κοινωνία.*) **σχόλιο βιβλίου**

Στη συνέχεια, μέσω ενός αναλογικού συλλογισμού, τονίζεται ότι οι κάτοχοι μιας τέχνης προσπαθούν να τη διδάξουν στους μαθητές τους και να τους κάνουν ικανούς τεχνίτες, με τον ίδιο τρόπο που οι νομοθέτες αποβλέπουν στην ηθική βελτίωση των πολιτών. (*Με τον όρο τέχνη νοείται ένα σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον κάτοχο τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό την έννοια αυτή, κατά τον Αριστοτέλη, η τέχνη μιμείται τη φύση. Κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, ο τεχνίτης δεν είναι μόνο καλλιτέχνης, αλλά γενικότερα ο δημιουργός και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά και τα δημιουργήματα του τεχνίτη.*) **σχόλιο βιβλίου**

Με τα εμπειρικά παραδείγματα του κιθαριστή και του οικοδόμου, ο Αριστοτέλης επιδιώκει να κάνει σαφή τη θέση του ότι υπάρχουν καλές και κακές ασκήσεις οι οποίες οδηγούν σε καλό και κακό εθισμό, αντίστοιχα. Πιο συγκεκριμένα, ο κιθαριστής ασκούμενος στην κιθάρα με σωστό τρόπο μαθαίνει να παίζει κιθάρα ενώ εάν δεν ασκείται με σωστό τρόπο, δε θα εξελιχθεί σε καλό κιθαριστή (*ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί*). Παρόμοια, ο οικοδόμος γίνεται καλός τεχνίτης εαν εξασκηθεί στο σωστό χτίσιμο, διαφορετικά θα γίνει κακός οικοδόμος (*Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι*).

Συμπερασματικά, η ποιότητα της άσκησης σε μία τέχνη καθορίζει και την ποιότητα της δεξιότητας που αποκτάται. Το ίδιο ισχύει και για τις ειδικές αρετές για τις οποίες δεν αρκεί μόνο η επανάληψη ομοίων ενεργειών αλλά είναι απαραίτητη η επανάληψη των σωστών ενεργειών.

Για την απόκτηση της αρετής ή της δεξιότητας σε μία τέχνη, καθοριστικός είναι ο ρόλος του δασκάλου ο οποίος υποδεικνύει τι είναι σωστό και τι λάθος. Με την έννοια αυτή, διδασκαλία δε σημαίνει μετάδοση θεωρητικών γνώσεων, αλλά καθοδήγηση του μαθητή στην επανάληψη συγκεκριμένων τρόπων συμπεριφοράς τόσο σε θέματα αρετής όσο και σε τεχνικά θέματα. Άρα, η αναγκαιότητα του δασκάλου φανερώνει ότι οι άνθρωποι δεν έχουν έμφυτες τις αρετές ή τις αντίθετές τους ιδιότητες, αλλά τις αποκτούν στην πορεία της ζωής τους ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο ασκούνται.

Αν δεν ήταν έτσι, ο ρόλος του δασκάλου θα ήταν μάταιος, αφού δε θα μπορούσε να διαπαιδαγωγήσει ηθικά τους νέους όσες προσπάθειες και αν κατέβαλλε. Επομένως, ο ρόλος της παιδείας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την απόκτηση των ηθικών αρετών και παραπλήσιος είναι και ο ρόλος του νομοθέτη της πόλης

Μονάδες 10

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ομιλία του καθηγητή Μιχάλη Σταθόπουλου

Στο απόσπασμα του Αριστοτέλη από τα «Ηθικά Νικομάχεια» είναι φανερός ο κοινωνικός και πολιτικός χαρακτήρας της ηθικής αρετής. Όπως επισημαίνει ο ίδιος, μπορεί η απόκτηση της αρετής να είναι καθαρά προσωπική υπόθεση του κάθε πολίτη, αφού αποκτάται μέσω της συνεχούς άσκησης και του εθισμού, ωστόσο το πεδίο εφαρμογής της αρετής ή της κακίας είναι οι συναισθηματικές μεταβολές (πάθη) που βιώνει ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας αλλά και οι καθημερινές ανθρώπινες σχέσεις.

Πιο συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης εστιάζει στις οικονομικές συναλλαγές (συναλλάγματα), στις καταστάσεις που προκαλούν φόβο, στις επιθυμίες και στις καταστάσεις που προκαλούν οργή, προκειμένου να καταστήσει σαφές ότι από τους καλούς τρόπους συμπεριφοράς προκύπτουν καλές συνήθειες που οδηγούν στην κατάκτηση ηθικών αρετών, ενώ από τους κακούς προκύπτουν κακές συνήθειες που οδηγούν στην απώλεια τους, δίνοντας έμφαση στα συναλλάγματα, με βάση τα οποία αν οι άνθρωποι ενεργούν δίκαια στις συναναστροφές τους με τους άλλους ανθρώπους γίνονται δίκαιοι, ενώ εάν ενεργούν άδικα, γίνονται άδικοι. Τα παραπάνω υποδεικνύουν ότι οι ηθικές αρετές αποκτώνται και εκδηλώνονται στις διαπροσωπικές σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους και στις καθημερινές τους δραστηριότητες, δηλαδή στο πλαίσιο της κοινωνίας στην οποία τα μέλη ζουν. Έτσι, δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως δίκαιη ή άδικη η συμπεριφορά ενός ανθρώπου που ζει απομονωμένος, ενώ είναι φανερό, ότι ο τρόπος συμπεριφοράς κάθε ανθρώπου έχει αντίκτυπο στους υπόλοιπους επηρεάζοντας το κοινωνικό σύνολο θετικά ή αρνητικά. Εξάλλου, το κοινωνικό σύνολο είναι αυτό που αξιολογεί και χαρακτηρίζει κάποιον ως δίκαιο ή άδικο.

Παρόμοια άποψη διαφαίνεται και στο απόσπασμα από την ομιλία του καθηγητή Μιχάλη Σταθόπουλου. Ο ίδιος τονίζει τον κοινωνικό χαρακτήρα της αρετής δίνοντας έμφαση στην αξία της δικαιοσύνης (αρετή προς έτερον), η οποία αφορά ένα πλήθος σχέσεων (προσωπικές, ακαδημαϊκές, επαγγελματικές, συναδελφικές, διακρατικές, διεθνείς, διαπολιτισμικές, διαθρησκευτικές...).

Κατά τον Σταθόπουλο είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τον τρόπο που σκέφτεται ο συνάνθρωπός μας, να στηρίζουμε τις επιλογές του χωρίς να επιδιώξουμε να τις μεταβάλλουμε (*Απαιτεί τη θεώρηση και της οπτικής του άλλου, όχι αναγκαίως για να τη δεχθούμε, αλλά για να την κατανοήσουμε. Και η θεώρηση αυτή σημαίνει, βέβαια, περαιτέρω και στήριξη του άλλου...*). Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο Σταθόπουλος στο κοινωνικό χρέος που επιβάλλεται από το Σύνταγμα, θυμίζοντας την άποψη του Αριστοτέλη ότι υπακοή και πειθαρχία στους νόμους οδηγεί στην ηθική διαπαιδαγώγηση των πολιτών.

Συμπερασματικά, τόσο ο φιλόσοφος όσο και ο καθηγητής επισημαίνουν ότι η ηθική είναι πολιτική υπόθεση που κατανοείται και νοηματοδοτείται στο πλαίσιο της ζωής του ατόμου, μέσα στην πολιτικά οργανωμένη κοινωνία. Ο Σταθόπουλος βέβαια αναφέρεται στην έννοια της δικαιοσύνης και σε διεθνές επίπεδο, ενώ οι απόψεις του Αριστοτέλη περιορίζονται στα στενά πλαίσια της πόλης κράτους της Αθήνας μέσα στην οποία ανέπτυξε τη φιλοσοφική δραστηριότητα.

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

Μονάδες 10

B4.

Ρυπογόνος: **γινόμενον**

Ανάθεση: **νομοθέται**

Ένδεια: **ἔδει**

Ξέφρενος: **σώφρονες**

Διάστρεμμα: **ἀναστρέφεται**

Μονάδες 10

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΛΥΣΙΑΣ

Περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογία (7) (27-29)

Γ1.

Επομένως, ποιος θα τολμούσε αφού έτσι έχουν τα πράγματα να επιχειρήσει κάτι τέτοιο; Φοβερό λοιπόν μου φαίνεται εσείς, οι οποίοι έχετε διαταχθεί από την πόλη να φροντίζετε τα ιερά ελαιόδεντρα, ούτε να μου έχετε επιβάλει ποτέ έως τώρα τιμωρία γιατί εργαζόμουν παράνομα (στο χώρο αυτό), ούτε να με έχετε καταγγείλει γιατί εξαφάνισα κάποιο, και αυτός, που ούτε κάνει το γεωργό κάπου κοντά ούτε είχε καθοριστεί ως υπεύθυνος ούτε έχει την (κατάλληλη) ηλικία ώστε να γνωρίζει για τέτοια ζητήματα, να με μηνύσει γιατί εξαφάνισα από την γη, ιερό ελαιόδενδρο.

Μονάδες 20

Γ2.

Ο ομιλητής κατηγορείται ότι έκοψε ένα ιερό ελαιόδεντρο, πράξη που επισύρει σοβαρές ποινές. Υπερασπίζεται τον εαυτό του υποστηρίζοντας κατ'αρχάς ότι εάν ήθελε να πράξει κάτι τέτοιο θα το έκανε την περίοδο των τριάκοντα τυράννων, *«τῷ βουλομένῳ τότε μᾶλλον ἐξῆν ἀδικεῖν ἢ νυνί»* όμως απείχε από κάτι τέτοιο την εποχή εκείνη. Θεωρεί, ότι θα ήταν ιδιαίτερα βλαβερό για τον ίδιο να κόψει ένα τέτοιο ιερό δέντρο όταν ξέρει ότι οι Αθηναίοι δίνουν ιδιαίτερη προσοχή σε αυτά *«ὄμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων»*. Επιπλέον, στην περιοχή δεν υπήρχε κανένα άλλο δέντρο *«δένδρον μὲν οὐδὲ ἓν ἔστι»*, άρα θα ήταν ολοφάνερη η κοπή της ιερής ελιάς, πράγμα που θα τον απέτρεπε από το να προβεί σε αυτήν την πράξη. Αποτρεπτικά λειτουργεί και το γεγονός ότι υπάρχει δρόμος γύρω από το χωράφι αυτό, ενώ παράλληλα, κατοικούν γείτονες και από τις δύο πλευρές του δρόμου *«κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει, ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν»*. Το μέρος ήταν ανοιχτό από κάθε πλευρά και ορατό από παντού. Επομένως, ποιος θα αποτολούσε να κάνει κάτι τέτοιο θέτοντας τον εαυτό του σε σίγουρο κίνδυνο; Παράλληλα, οι Αθηναίοι δικαστές, οι πλέον αρμόδιοι για αυτά τα θέματα, θα είχαν επιβάλει κάποια τιμωρία σε παλαιότερη εποχή στον κατηγορούμενο εάν τον είχαν συλλάβει να πραγματοποιεί παράνομη εργασία, πράγμα που ποτέ όμως δεν υπήρξε.

Μονάδες 10

Γ3.α.

τοῦτον δ' ὄς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητῆς ἡρημένος:

τοῦτον: **τούτους**

ὄς: **οἷ**

γεωργῶν: **γεωργοῦντες**

τυγχάνει: **τυγχάνουσι (ν)**

ἐπιμελητῆς: **ἐπιμεληταί**

ἡρημένος: **ἡρημένοι**

Μονάδες 6

Γ3.β.

διαβεβλημένος: **διαβλήθητι**

ἀφανίζεις: **ἀφανιεῖν**

φησίν: **φαίη**

περιοικοῦσιν: **περιώκουν**

Μονάδες 4

Γ4.α.

οὔσης: **γενική απόλυτη, χρονική μετοχή (υποκείμενο: δημοκρατίας)**

ἀδικεῖν: **τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ἐξήν**

ἐμαυτῶ: **δοτική αντικειμενική στο κακονούστατος (ή δοτ. πρ. αντιχαριστική)**

ἐλαῶν: **αντικείμενο στο ἐπιμελεῖσθαι**

ὡς ἀφανίσαντα: **αιτιολογική μετοχή συνημμένη στο <με>**

ἐπιμελητῆς: **κατηγορούμενο στο ὄς**

Μονάδες 6

Γ4.β.

«Πῶς δ' ἄν, εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἑμαυτῷ κακονούστατος ἦν, ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου»

Η υπόθεση είναι η πρόταση: «**εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἑμαυτῷ κακονούστατος ἦν**» και ἔχουμε τον υποθετικό σύνδεσμο «εἰ» και οριστική ιστορικού χρόνου «ἦν». Η απόδοση είναι: «**Πῶς δ' ἄν ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου**» και εκφέρεται με δυνητική οριστική «**ἄν ἐπεχείρησα**».

Αρα, δηλώνεται το **μη πραγματικό**.

Μετατροπή σε προσδοκώμενο:

Υπόθεση: «**εἰάν ... ᾧ**»

Απόδοση: ... «**ἐπιχειρήσω**»

Μονάδες 4

ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ